

Indonesisch nationalist. De meesten verwierpen daarbij de samenwerking met Nederland en de Nederlanders geenszins, maar wel twijfelden velen of de medewerking van Nederlandse zijde, onder koloniale verhoudingen, wel ooit ten volle kon worden gegeven.

Hoe dit alles onder de Japanse bezetting zich verder zal ontwikkelen, valt niet te voorzien. Voor de gewone man betekent de Japanse invasie zonder twijfel dat het Nederlands gezag zijn aureool van onaantastbare oppermacht heeft ingeboet. Maar het betekent zeker niet dat het Japanse gezag de plaats van Nederland in het Indonesische gevoel zal innemen. Veeleer is te verwachten dat het tezamen geleden leed een toenadering zal brengen, die door de herinnering aan tezamen verloren goed kan worden versterkt.¹

Was die laatste veronderstelling reëel? Dat was de vraag. Hoe dat zij, de conclusie van het overzicht was dat de band tussen Nederland en Indië bestendig kon worden:

'In de voortzetting van de samenwerking tussen Nederland en Nederlands-Indië, tussen Nederlanders en Indonesiërs, zullen de grondslagen moeten worden gelegd voor een eenheid, die zich tegen uitwendig gevaar verdedigen kan. Betekent dit verlaging van salarisoniveau's, prijsgeving van een zeker perfectionisme en overbrugging van maatschappelijke verschillen, die aan een aantal Nederlanders-in-de-tropen moeilijk zal vallen, het is een *conditio sine qua non* voor de voltooiing van het werk dat Nederland in 1901 definitief aanving en voor het tot gelding brengen van de verantwoordelijkheid die op het Nederlandse gezag rustte, sinds het in 1816 over Indië werd hersteld.²

In de tweede nota, 'Staatkundige hervorming van het koninkrijk en Nederlands-Indië', werd bepleit dat 'iedere op rasverschil gebaseerde ongelijkwaardigheid' zou verdwijnen, dat er 'in stede van onderschikking' van Indië aan Nederland zou komen 'volledige nevenschikking', dat het Indische deel van het nieuwe koninkrijk als 'Indonesië' zou worden aangeduid, dat Indonesië een eigen ministerie zou krijgen, dat het opperbevelhebberschap bij de gouverneur-generaal zou blijven berusten, dat de Volksraad zou worden omgezet in een parlement met 'stevige Indonesische meerderheid' (welk parlement evenwel niet het recht zou hebben, het ministerie naar huis te zenden), en dat er voor het koninkrijk als geheel 'een voorlopig rijksministerie' zou komen met daarnaast een 'rijksparlement' dat inzake de nieuwe staatsregelingen het

¹ 'Historisch overzicht van de staatkundige verhouding tussen Nederland en Nederlands-Indië en de ontwikkeling van laatstgenoemd gebiedsdeel', p. 23 en 27-28.

² A.v., p. 40.